

סימן מט

חברי "מכון הרב מצליח"

שע"י ישיבת כסא רחמים

בני ברק

מאמר

אזן מלין תבחן

(ר"ת אמת)

על שם הפסוק "הלא אזן מלין תבחן וְחָךְ אוכל יטעם לו" (איוב פרק י"ב, י"א)

הנה חכם אחד בשיעורו, יצא קצפו על חכמי הישיבה רבניה ראשיה ומייסדיה, והביא דוגמאות שונות שטעו ומטעים את הצבור, ומכשילים את הרבים, וכביכול יש להם מטרה לחלוק על פסקיו של מופה"ד מרן מלכא הגאון הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצ"ל, וזה משום שלא למדו בשיטת החילוקים הגר"ח והגרי"ז, ועוד דיבורים כיו"ב, באורך גדול.

הקדמה

והנה אם לא היה בדברים רק דברי תורה נקיים, החרשנו, אף אם לא צדקו בדבריהם כלל, ואינם נכונים, שאין צריך להשיב על כל מי שיטען מה שיטען. אבל כיון שיש בדבריהם זלזול גדול ולשון הרע על רבותינו נ"ע והחיים עדנה הי"ו, אין אנחנו רשאים לחשות, וצריך למחות על כבוד התורה. וכבר בעבר כמה פעמים אמרו מה שאמרו, ושתקנו. וכעת שדיברו וביזו בצורה מחפירה, ופגעו גם בכבוד מרן הגה"ק איש מצליח מייסד וראש הישיבה זצוק"ל הי"ד, וכאילו הוא בר פלוגתיה לדחות דבריו כלאחר יד בלשון זלזול, אמרנו לא עת לחשות, ועשה דכבוד תורה לפנינו.

וכבר נודע חומר העונש של השומע ביזוי ת"ח ואינו מוחה, וכ"ש כמה ת"ח, וכבוד רבותיו גדולי עולם. ודברים אלו וכיו"ב גורמים דכל מאן דהוא, מדבר על תלמידי חכמים וגדולי עולם שאינו לומד בשיטתם ואינו הולך בדרכם. ולא חרבה ירושלים אלא על שביזו בה תלמידי חכמים (שבת דף קי"ט ע"ב). וזה פרי באושים של דברים כאלו.

ומה היה חסר אם היו מדברים לענין, אפשר לחלוק! אפשר להקשות! אפשר לדחות! אבל בכבוד כדרכה של תורה. וגם אם טעה פלוני באיזו הלכה, למה לרומסו. ואם מדברים כענין ומשיגים כהלכה, הוה רווחא שמעתתא טובא, ומתרבה כבוד התורה בעשרת מונים. ואשרי המדבר על אוזן שומעת.

אמנם מן הראוי היה שלא להשיב על תוכן הדברים בIODענו ומכירנו שכמעט אין בזה תועלת, כי לא יקבלו את הדברים. ורוב הדברים כבר דיברו עליהם בעבר ושנו ושלשו, וכבר השיבו עליהם וביארו ונימקו ופרשו השמלה באר היטב. ואעפ"כ חזרו כעת שוב על הטענות בלי להשיב באמת על תוכן הדברים הראיות והנמוקים. אבל חברי המכון החליטו להשיב רק הפעם, ולא משום שחושבים שיקבלו את הדברים, אלא בשביל השומעים והקוראים ולמי שרוצה לעמוד על האמת בלבד, שיראה ויבחן. ונציג לפני הקוראים את הדברים כהוייתן.

ישיבת כסא רחמים ומרן מופה"ד הגאון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל

תחלה וראש מה שאמר בתוך דבריו שיש להם מצוה לחלוק על מרן, במקום תרי"ג מצוות יש להם תרי"ד מצוות..... וכהנה ביטויים.

הם דברי גיחוך ושקר מפורסם, שאילו היתה להם מצוה זו, היו רצים לקיימה בכל מקום ובכל הזדמנות. והיו חולקים בכל הלכה ובכל פרט לנתוץ ולהרוס. והם לא כן ידמו, ואינם חולקים רק במקומות מסויימים שבעיניהם נראה שכן הדין נוטה, שכן נצטוינו לחפש את האמת, ואסור לאדם לומר הלכה שלפי דעתו אינה נכונה, שאין לו לדיין אלא מה שענינו ראות.

ועתה בוא חשבון וראה והבט אם **בכסא רחמים** יש להם ענין לחלוק על מרן מופה"ד הגאון הראשון לציון זצ"ל.

ודבר ידוע וגלוי לכל העמים הוא, כי מאז שנתייסדה ישיבתנו הקדושה כאן בארץ הקדש, הוא ז"ל היה נשיא אלקים בתוכנו, ובא בהרבה הזדמנויות לדרוש בה ולכנסים שלה, ודאג לעזור לה בכמה דרכים. והרבנים והתלמידים החזירו לו אהבה גדולה וכבוד מלכים, כבוד אמת, כי הכירו בו כי הוא גדול דורנו, וגאון עולם, וכל רז לא אניס ליה. ובכל השיעורים, והתשובות והפסקים, מביאים את דעתו בכבוד הראוי כאשר יראה הרוואה וישמע השומע. ומרן הגאון ראש הישיבה נר"ו אין שיעור שאין מזכיר את שמו, דעתו, פסקו, פעם או פעמיים לפחות. ומי בכל העם, **נאמן** לו כמוהו.

צא ולמד מכמה הלכות והנהגות שעושים כדבריו דוקא אף אם "בעולם הישיבות" נוהגים אחרת...

בכל הישיבות, כל הבחורים מוציאים את הציציות החוצה, ואילו **בכסא רחמים** אין מוציאים, כדעת מרן הגרע"י.

בכל הישיבות הבחורים מתחתנים בגיל מאוחר ואחר עשרים שנה, ואילו **בכסא רחמים** משתדלים להתחתן מוקדם ככל האפשר, כדברי מרן הגרע"י.

ברוב הישיבות, הרבה מהבחורים דורשים ורוצים שהאשה תחבוש פאה נכרית, ואילו **בכסא רחמים** רוצים ודורשים שלא תחבוש פאה נכרית רק כיסוי ראש אמתי, כדעת מרן הגרע"י.

בהרבה ישיבות, הבחורים מדליקים בישיבה נרות חנוכה כל אחד לעצמו, ואילו **בכסא רחמים** אין הבחורים מדליקים נרות חנוכה, כמו שהעלה מרן הגרע"י.

בהרבה ישיבות, החתן עושה חדר יחוד אחר החופה, ואילו **בכסא רחמים** אין הבחורים עושים חדר יחוד, כמו שהאריך מרן הגרע"י.

בכסא רחמים מורים לברך על נרות שבת קודם ההדלקה, כמו שהנהיג מרן הגרע"י. **בכסא רחמים מורים לנשים שלא לברך על מצוות עשה שהזמן גרמא**, כפסק מרן הגרע"י.

בכסא רחמים מורים לאדם ששכח לומר המלך המשפט בעשי"ת, לחזור, כפי שהעלה מרן הגרע"י.

בכסא רחמים מורים להחמיר להמתין במוצ"ש לזמן ר"ת, הואיל ונפיק מפומיה דמרן הגרע"י.

בכסא רחמים מורים להפריש חלה מקמח בשיעור תק"ך דרהם, כדעת מרן הגרע"י. **בכסא רחמים מורים שהיתר המכירה** שנעשה בשנה השביעית תופס, כפסק מרן הגרע"י.

בכסא רחמים מוסיפים בברכת התורה וצאצאי עמך בית ישראל, עפ"ד מרן הגרע"י.

בכסא רחמים חותמים בברכת למלשינים ומכניע זדים, כמ"ש מרן הגרע"י. **בכסא רחמים מוסיפים בברכת על הצדיקים ועל זקניהם**, כמו שהעלה מרן הגרע"י.

בכסא רחמים מבטאים את האותיות **ח, ע, ק**, במבטאם האמיתי, וקוראים בקריאה מדוייקת, כפי שביטא מרן הגרע"י.

בכסא רחמים מורים **להורות כדעת מרן הש"ע** שקבלנו הוראותיו, כמו שזעק מרן הגרע"י.

בכסא רחמים מורים לבנות **לכסות ראשן בתפלה ובברכות**, כפסק מרן הגרע"י.

בכסא רחמים לומדים **בשיטת העיון וההלכה** בלי פלפולי סרק, כמו לימודו של מרן הגרע"י.

ואם מעט, אוסיפה לך עוד כהנה וכהנה בהלכות רבות ופרטים מרובים, אלא שאין כאן מקומו, והדברים מפורסמים.

בכסא רחמים הגינו על כבודו של מרן הגרע"י, והלכו אחריו באש ובמים. ובזמנו ש"בעולם הישיבות" ביזו ורמסו את כבודו של מרן מופה"ד הראש"ל זצ"ל, היה אחד המיוחד שמחה על זה והגן על כבודו בכתב ובעל פה בקהל רב ללא חת, הוא **מרן הגאון ראש הישיבה**, הנאמן לו שיבדל לחיים טובים.

הנהגתו והשקפתו ודרכו של מרן מופה"ד זצ"ל הם נר לרגלנו, והוא ז"ל עטרה לראשנו ונשיא ישיבתנו. וכל תלמיד מקטון ועד גדול מכבדים ומעריכים ומעריצים אותו, ומזכירים אותו בכל הכבוד הראוי. ולפני עשרות שנים כשהוציאו בישיבה משנה ברורה עם הערות איש מצליח לספרדים, שמו להם לראש את ספריו של מרן מופה"ד זצ"ל, והזכירוהו בעשרות ומאות מקומות, וכתבו את דעתו הגדולה, בכל מקום.

ואיך הפה יכול לומר שיש להם מצוה לחלוק עליו.... אין זה אלא הוצאת שם רע..... ואיך יתכן שחכמים גדולים שמעולם לא הזכירו את דבריו של מרן הגרע"י, ואין שמו מופיע בספריהם כלל, והם מתנגדים גדולים לכל פסקיו כידוע וכמפורסם זה עשרות בשנים, אותם העריך שיבח ופיאר ורומם למעלה למעלה, ואילו את **כסא רחמים** שהולכים עם מרן הגרע"י עשרות עשרות בשנים, בעשרות ועשרות פסקים, ושמו נערץ בפייהם בעשרות ועשרות פעמים, דוקא אותם ישימין, דוקא עליהם יאמר מה שאמר.

אמת, כי פעמים חולקים ע"ד מרן הגרע"י זצ"ל בדין מסויים, בפרטים שונים ובהלכות מסויימות. מה בכך, והרי כך היא דרכה של תורה. ומה לעשות, והרי כשם שאין פרצופיהן שוים, כך אין דעותיהם שוות, וכך לימדונו חז"ל שמותר לחלוק,

ואסור לאדם לכבוש דעתו, כי אין לדיין אלא מה שענינו רואות, וכנודע מדברי מרן הגרע"י עצמו בכמה מקומות בספריו הקדושים.

ואם תאמר, תינח אם חולקים במקום אחד או שנים או עשרה, אבל לחלוק בהרבה מקומות, נראה שיש מטרה כזאת להרוס כל פסק שלו, ח"ו. ובכן הבט וראה, הרי התורה ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים, ויש בה עשרות ומאות נושאים שונים, ובכל נושא הלכות רבות, ובכל הלכה פרטים שונים, ומקרים חדשים לבקרים באופנים אלו ואחרים, והיא מכילה אלפי אלפים ורבי רבבות של הלכות בפרטים רבים מאד, פוק חזי דוק ותשכח. א"כ גם אם יש מחלוקות בעשרות ומאות אופנים, אין זה אלא במעט מקומות, אבל רוב המקומות וההלכות הם מוסכמות. ובכל התורה הולכים אחר הרוב, והוא הקובע, ודנים על פיו, והנהגת הרוב, היא הקובעת. ובפרט שבהרבה מקומות אין מחלוקת גמורה, רק לחומרא ועצה טובה והנהגה נכונה וכיוצא.

צא ולמד ממה שחלקו חכמי התוספות, ר"ת רשב"ם ור"י על זקנם אדוננו רש"י ע"ה, לא אחת ולא שתיים, אלא בעשרות ומאות מקומות, ופעמים בדף אחר דף, ופעמים בדיבור אחר דיבור, דוחים דבריו ותמהים עליו ז"ל, וכי היה להם ענין ומצוה להפיל דבריו ארצה.....ח"ו.

וכן מרן הגרע"י עצמו חלק במקומות רבים על גאון עוזנו רבנו יוסף חיים זצ"ל, וכבר בצעירותו בקונטרס יביע אומר על מסכת הוריות שהוציאו בגיל טו"ב העיר עליו ועל גדולי הדורות. ובשו"ת יביע אומר העיר עליו בעשרות מקומות, ופעמים בתשובה אחר תשובה, וסתר דברים רבים שנתקבלו בעולם, ובסוף קיבץ כל הערותיו בספרו הליכות עולם בשמונה חלקים, ובו מאות הערות. ובשו"ת יביע אומר (חלק עשירי) כתב עשרות ומאות הערות על שו"ת רב פעלים חאו"ח וחיו"ד. וכי יעלה על הדעת שהיה לו ענין ומצוה.....ח"ו.

תדע עוד, שהרי מוה"ר הגאון המופלא רבנו משה הלוי זצ"ל, אנחנו תלמידיו ותלמידי תלמידיו, ושותים בצמא את דבריו, וכבודו הוא כבודנו. ואעפ"כ בכמה וכמה מקומות חכמי הישיבה ותלמידיו, כתבו תשובות ופסקים שלא כדעתו ז"ל. ובהערות איש מצליח על המשנ"ב, שבו נלקטו דעות חכמי הספרדים, כמה פעמים העירו על דברי קדשו, ובפרט בחלק שני שבו הלכות ברכות, והוא ז"ל כתב ספר ברכת ה' ה"ח, ונגע בפרטים רבים מאד. הנה בכמה וכמה מקומות כתבו תלמידיו להעיר על דבריו, כי כן דרכה של תורה, ואף שזה בהרבה מקומות, מ"מ לריבוי ההלכות, הרי הן מיעוט. ואפילו בחלק ששי, שהוא ז"ל היה עורך הראשי, וכתב כפי

דעתו הרחבה, הנה אחר פטירתו ואחר עלייתו לשמי מרום, נתקשו תלמידיו בכמה מקומות בדברי קדשו, ואף שאין משיבין את הארי אחרי מותו, מ"מ תורה היא, והעירו ביראת כבוד כפי הנראה להם, האם יש בזה פחיתות כבוד ערך חלילה, האם יש להם ענין ומצוה.....ח"ו.

ומזה תבין, כי מרן הגרע"י, שהיה פוסק הדור וכל התורה גלויה לפניו, וכתב מאות רבות של תשובות ופסקים לאלפים ורבבות, המעיר על דברי קדשו במיעוט מקומות, אין זה זלזול בכבודו, אלא להיפך, שהרי מביאים דבריו, ודנים בהם ומדקדקים בהם, ומפלפלים בראיותיו, וזה כבודו. שאין אנו נוהגים כאותם שאינם חשים לדבריו כלל, ואין מזכירים אותו. אלא ברוב המקומות מקבלים דבריו באימה, ובמיעוט מקומות מזכירים דבריו בכבוד והערצה, רק שכותבים גם צד שני ומה שנראה לנו. **ומעולם לא העלמנו את דעתו הגדולה, והרוצה לנהוג כדבריו בכל, ולהכריע כמותו ולעשות כדבריו**, הנה לפניו שלחן ערוך ופת ובשר וסכין לאכול, ויעשה כפי הנראה בעיניו, ומי מונעו. אבל כיון שהיא מלאכת הקדש, כך יאה ונאה לנו, והרוצה לחלוק יחלוק, ורשאי ומצוה עושה, רק שיהיה בשום שכל, **אזן מלין תבחן**.

על המחיה ועל הכלכלה

אמר: יש מי שרצה ללמוד שלא הולכים אחר דעת מרן בנוסחאות ולכן יש לחתום בברכת על המחיה ועל הכלכלה וכו', פעם היה אצלי חכם מרוקאי וכו', וחתם "ועל המחיה ועל הכלכלה", אמרתי לו מחילה וכו', אותו חכם התחיל לומר שזה רק ענין של נוסח, אבל אמרתי לו שזה ענין הלכתי מובהק, כי הלכה היא שאין חותמין בשתיים. ומחיה וכלכלה אלו שני דברים שונים תשאלו במשרד האוצר "מחיה" זה מזון ו"כלכלה" זו פרנסה, וכ"כ שלשת עמודי ההוראה וכו', וכ"פ לנו מרן השלחן ערוך (סי' ר"ח סי"ב), וכתב בב"י בזה הלשון: וכן תופס הלכות גדולות עיקר לחתום על הארץ ועל המחיה, ולא על המחיה ועל הכלכלה, כלומר שיש קפידא בדבר, וזה לא סתם ענין של גירסא וכו'. ראיתי לכמה ממחברי הזמן שהביאו בשם הרשב"א (ברכות דף מ"ד ע"א) ועוד שכתבו הנוסח על המחיה ועל הכלכלה. אבל כנגדם יש עשרות פוסקים שכתבו לחתום ועל המחיה בלבד, וכ"ד מרן הב"י שקיבלנו הוראותיו, ומה ראו להיתפס לדעת מיעוט הראשונים. יש חכם אחד מכסא רחמים שכתב שהנוהגים לחתום ועל

הכלכלה ימשיכו במנהגם אפילו לכתחילה. אבל למה לכתחילה, וכי יש מצוה לחלוק על מרן הב"י או אולי יש מצוה לחלוק על מרן זצ"ל, ובגלל זה מרן הב"י צריך לסבול, אין איסור לחלוק, אבל גם אין מצוה לחלוק, איזו שיטה זאת, צריך לחפש את האמת וללמוד עם שכל ישר. עכ"ל.

והנה במ"ש חכם אחד מכסא רחמים, כוונתו על מוה"ר הגאון המופלא הצדיק ר' משה הלוי זצ"ל, אשר כתב כן בספרו הבהיר ברכת ה' (ח"ב פ"ב עמ' קי"ז), וביאר טעמו בארוכה בהערות מקור הברכה (הערה 11). וכבר בזמנו אשר דברו והעירו והרעישו על זה, השיבו עליהם בכמה מקומות. וגם מרן הגאון ראש הישיבה נר"ו בהקדמה לספרו ארים נסי על מסכת גטין (עמ' 82-80) ביאר הדברים בטוב טעם ודעת, וע"ע מ"ש בהערות איש מצליח סימן ר"ח בסוף הספר, ובשו"ת יוסף לקח (ח"א סי' י"ג) ובשו"ת אלישיב הכהן (ח"ב סי' י"ט).

ומכל מקום למען האמת, נחזור ונסדר את הדברים בדרך קצרה.

א. הרשב"א בחידושיו לברכות (דף מ"ד ע"א) כתב בפירוש ובפשיטות שחותמים על הארץ ועל המחיה ועל הכלכלה. וכ"כ תלמידו בספר צרור החיים (עמ' ל"א), ושכ"כ רבו דבכולהו חתמינן כעין עיקר ברכתך, במיני מזונות חתמינן על המחיה ועל הכלכלה, משום דבעיקר ברכתא פתחינן על המחיה ועל הכלכלה. ע"ש. וכי הרשב"א ז"ל חשוד בעינינו שלא זכר דין אין חותמין בשתים. צא ולמד מ"ש עליו מרן הב"י ביו"ד (סי' קי"ב) שאין לחשוד את הרשב"א שנעלם ממנו ירושלמי, וז"ל: וזה דבר שלא ניתן ליחשד בכך מאן דנהירין ליה שבילי דרקיעא. ע"ש. וכ"ש שלא יעלם ממנו תלמוד בבלי, וכ"ש דין פשוט וידוע לכל, וכ"ש סוגיא בדוכתה, ששם באותו עמוד הרשב"א עצמו מזכיר דין זה שאין חותמין בשתים. וע"כ לומר דבר ברור, שסבר הרשב"א שאין בזה שום חשש זה.

ואם תאמר נכון שכן דעת הרשב"א ותלמידו, אבל שאר הפוסקים שלא כתבו נוסח זה, חולקים וסוברים שאסור לחתום כן משום שאין חותמין בשתים. זה אינו, שדברים אלו בלי שום בסיס, שהרי לא חלקו עליו בזה, ולא ראינו שום מחלוקת בנקודה זו, לא הרשב"א עליהם, ולא הם עליו, ונברא מחלוקת?!, נכון שכתבו וגרסו רק "על המחיה", אבל אף אחד מהם לא כתב שלא לגרוס "ועל הכלכלה", משום שאין חותמים בשתים, והרי בגירסאות יש חילופים למאות ולאלפים, זה גורס כך וזה כך, זה אפשר וזה אפשר, ואין כאן כל מחלוקת הלכתית.

ועוד שלא רק הרשב"א ותלמידו גרסו כן, אלא עוד ראשונים, ומכללם הרב ר' דוד אבודרהם ורבנו הטור. והרבה אחרונים הביאו גירסא זו, ובראשם הגאון מגן אברהם (סי' ר"ח ס"ק ט"ז). וכי כולם לא ידעו ולא יבינו, ושכחו הלכה פשוטה זו. והמג"א מגדולי האחרונים היה, ומי שלומד דבריו בשום שכל, רואה איך הוא ז"ל סוקר כל הפוסקים בסקירה אחת, והערותיו ישרות, וסברותיו ברורות, והכרעותיו חזקות. ואף שבאו דבריו בקיצור, הם מעט המכיל את ההרבה, ופוק חזי בספר מחצית השקל, ולבושי שרד, ויד אפרים, ופמ"ג באשל אברהם, המבארים דבריו ומעמיקים בו. היתכן שלא ידע דין זה, ומדוע לא דיבר בזה דבר וחצי דבר, אלא ודאי שהבין הוא וכל שאר הפוסקים שעמו, שאין בזה כלום.

ב. וכן היא דעת מרן הב"י, שהרי ע"ד רבנו הטור (סי' ר"ח ס"ח) שכתב נוסח ברכת על המחיה, וסיים בא"י על הארץ ועל המחיה ועל הכלכלה. כתב מרן הב"י, סוף פרק כיצד מברכין. ע"כ. ותו לא מידי. ואם איתא שנוסח זה "בעיית" משום שאין חותמין בשתים, היה לו להעיר מיד. והרי מרן מעיר ע"ד הטור אפילו על דברים קלים מאלו, ועל סגנון הלשון, ועל משמעות לא נכונה. ואם נוסח זה אסור הוא, איך לא הרעיש עליו, ולא כתב עליו כלום, אלא ש"מ שאין בזה כלום.

ואם תזעק איך תדבר כדברים האלה, והרי מיד אחר כך כתב מרן בזה"ל: כתב סמ"ג בא"י וכו', בא"י על הארץ ועל המחיה. לשון זה כתב רבנו משה [הרמב"ם], וכן תופס הלכות גדולות עיקר לחתום על הארץ ועל המחיה, ולא על המחיה ועל הכלכלה. עכ"ל. הרי להדיא שהעיר על זה וכותב בפירוש שלא לחתום ועל הכלכלה. ע"כ דבריו. **אבל לא מחכמה שאלת על זה**, שכבר בא חכם הוא מוה"ר זצ"ל בספרו ברכת ה' (שם) וכתב שהמעייין היטב בדברי הסמ"ג ישר יחזו פנימו שלא בא לשלול את מנהג המוסיפים בחתימה ועל הכלכלה, אלא את מנהג המשמיטים תיבות "על הארץ" בחתימה, וחותרים בא"י על המחיה ועל הכלכלה. תדע, דאל"כ היה לו לומר ולא להוסיף ועל הכלכלה וכיוצא בלשונות אלו. אלא ודאי שבא לשלול נוסחא שלישית שמשמיטים תיבות על הארץ, שהיו חותרים בא"י על המחיה ועל הכלכלה. והוסיף ושוב מצאתי שכן מפורש בהלכות גדולות שכ' בא"י על המחיה ועל הכלכלה, ומר רב פיאס הכין הוה חתים על הארץ ועל המחיה. וכן הלכה. עכ"ל. הרי שבא לשלול את הנוסח שמשמיטים תיבות על הארץ. עכ"ד.

ודבריו ז"ל נכוחים למבין, דאם איתא שבא לשלול נוסח על הארץ ועל המחיה ועל הכלכלה, א"כ הוא חולק על הטור, וכך היה לו למרן ז"ל לכתוב: ומ"ש רבנו בחתימת הברכה על המחיה ועל הכלכלה, אין כן דעת בה"ג והרמב"ם והסמ"ג, או

אבל הסמ"ג כתב וכו'. ומדלא כתב כן כלל, אלא על הטור ציין מקור ותו לא. וכלל לא הביא את נוסח סיום הברכה, אלא כתב דיבור בפ"ע כתב סמ"ג וכו', מבואר להדיא שהוא ענין אחר ואינו חולק על הטור [וכן יש לדייק מדברי הפרישה אות י']. וכבר רמז לזה מוה"ר זצ"ל בדבריו. ע"ע. ודברים אלו פשוטים לכל מעיין ישר הולך, וזה מה שאנחנו לומדים להבין לשון, ולדייק בדברים, בלא שיטת החילוק, אלא שיטת ההבנה הישרה.

וכיו"ב ממש תמצא לקמיה באותו סימן בדברי הטור ומרן הב"י, דהנה הטור כתב בזה"ל: ועל היין חותמין על הארץ ועל פרי הגפן, ולא כאותן שחותמין על הגפן ועל פרי הגפן. וכתב ע"ז מרן הב"י, כ"כ ה"ר יונה והרא"ש, ונתן ה"ר יונה טעם לדבר, דכיון שבחתימת מיני דגן ופירות שבעת המינים מזכיר הארץ, ה"ה ביין, שאין ביניהם שינוי, אלא שביין כשמזכיר הפרי צריך להזכיר בשם פרטי האילן שבו גדלו הענבים, ובשאר המינים די שיאמר פירות, אבל **הארץ לעולם עומדת** וכו'. ע"כ. הרי להדיא שעל דברי הטור שכתב ולא כאותן שחותמין וכו', מבאר מרן שבא לומר שלא להשמיט תיבת הארץ, ושכ"כ הראשונים. וכי אם יחתום על הארץ ועל הגפן ועל פרי הגפן, טעה וחתם בשתים, הא ודאי ליתא, שענין אחד הוא, רק שא"צ להוסיף ועל פרי הגפן, והעיקר שיחתום בארץ. ומינה ממש לעל המחיה, וברור.

נמצא שאין אפילו ראשון אחד שכתב שצריך לומר על המחיה בלבד דוקא, ולא כתב כן מרן הקדוש מעולם. ואף אם יתעקש המתעקש לומר שמרן בא לשלול נוסח ועל הכלכלה ויחלוק על האמור, מה שאינו נכון. היכון על זה וכי יש מצוה לחלוק על מרן. והרי כל עצמנו לומר שמרן לא נתכוון לזה כלל.

ג. ואם תאמר, אחר הכל מדוע אין בזה אין חותמין בשתים, והרי מזכיר שני דברים מחיה וכלכלה. ע"כ. הנה כבר ביאר מוה"ר זצ"ל בספרו הבהיר (שם) דמחיה וכלכלה ענין אחד הם, וכלכלה הוא ג"כ ענין מזונות ואוכל "וכדכתיב **ויכלכל** יוסף את אחיו ואת בית אביו **לחם** לפי הטף". ע"כ. ודבריו ישרים ופסוק מסייעו, וכן תרגם אונקלוס שם: **וַיִּזֶן יוֹסֵף**. ומה לנו ולהבנת "משרדים" שונים, ומה לתבן את הבר. וראיה, שבתחלת הברכה כולם אומרים על הארץ ועל המחיה ועל הכלכלה ועל תנובת השדה וכו', ובודאי שהכל ענין מזון ואוכל, א"כ ענין אחד הוא.

ד. אמת הוא שכמה מגדולי האחרונים כתבו שלא להוסיף ועל הכלכלה, ומכללם הגאון החסיד הרב חסד לאלפים (סי' ר"ח אות י"א) והגאון החסיד הרב משנה ברורה (שם שעה"צ אות נ"ב), ועד אחרוני זמננו, ובראשם מרן מלכא מופה"ד זצ"ל בספרו שו"ת יביע אומר (ח"ח חאו"ח סי' י"א אות ל"א). ע"ש. אבל מה נעשה, ואחר שנתבארו הדברים לעיל, נראה ברור שאין בזה חשש, ורבים רבים נהגו לומר כן בארצות המזרח, מרוקו, תונס, עירק ועוד. וכ"כ מגדולי האחרונים, ומכללם הרב בית מנוחה (דף רכ"ו ע"א), והגרי"ח ז"ל בבא"ח (ש"א מסעי אות א'). גם החסל"א עצמו העיד (שם) שכ"ה מנהג העולם, ולעיל (סי' קס"ח אות ד') כתב שכ"ה בנוסחא דווקנית, רק שהוא עצמו כתב לפקפק בזה. ועכ"פ שאר האחרונים שהביאו את מנהג העולם, ש"מ דסברי מרנן שאין בזה כלום. תדע, שהבא"ח נמשך הרבה אחר החס"ל, ומביא וקורא מדבריו בכמה וכמה מקומות, וכאן החס"ל העיר בזה, ואעפ"כ הוא ז"ל הביא נוסח זה, וש"מ דס"ל שאין בזה פקפוק. ואם באמת מרן הב"י היה דוחה נוסח זה וסבר שאין לאמרו, אף אם נהגו כן בכמה מקומות, היה מן הראוי לימנע, ובפרט כאן בא"י אתריה דמרן. אבל כבר כתבנו שלא לזה נתכוון מרן, וביארנו והוכחנו, הלא אין מלין תבחן.

ה. ואחר הכל, וכי כתב מוה"ר בברכת ה' שצריך לחתום בנוסח זה דוקא, הרי כתב את הנוסח העיקרי על הארץ ועל המחיה, רק הוסיף שיש נוהגים לחתום על הארץ ועל המחיה ועל הכלכלה, ורשאים להמשיך במנהגם, ואפילו לכתחילה. ע"כ. וביאר דבריו בהערות בטוב טעם ודעת. [ומסתברא שגם מגדולי האחרונים שפקקו בזה, אי הוה שמיצא להו הא, הוה הדרי בהו כולם או רובם]. ואחר הכל, הרוצה לחלוק, יחלוק. וע"ע בספר הלכה ברורה (ח"י עמ' תכ"א-תכ"ג) למר בריה דרבינא הגאון ר' דוד יוסף שליט"א שהסכים ג"כ שהחותמים על המחיה ועל הכלכלה רשאים להמשיך במנהגם על פי דברים אלו. וע"ש מה שכתב. ואצטמיד חצביה של אותו חכם מרוקאי שחתם "ועל הכלכלה", ואמר שזה רק ענין של נוסח. כי באמת אין בזה חשש הלכתי.

ועתה אמור נא לי, וכי זה נקרא שרוצים לחלוק על כל דבר, זה נקרא לחלוק בלא שכל ישר [עפ"ל], והדברים מנומקים ומבוארים היטב, ואף אחד אינו מחפש דוקא לומר אחרת להתנגח ח"ו, רק לחפש את האמת, ולומר את אשר ראו עיניו ולבבו יבין. כי כן נצטוינו מאת נותן התורה ב"ה.

ספר הוראה ברורה

אמר: בליל שבת הביאו לי ספר ארוך בשם "הוראה ברורה" בהוצאת כסא רחמים, וישבתי עם אברכים עד השעה אחת בלילה, ועברנו על הספר, וראינו שהם חולקים על טה"ב כסדר, על מה לא חלקו, ומביאים כביכול כל מיני ראיות, אבל בכל ראייה, הראיתי להם שדימו דברים בטעות, עוד ראייה לא נכונה ועוד ראייה לא נכונה וכו', ואח"כ יאמרו שמותר לחלוק וכו', אבל החולק צריך לחלוק עם שכל. ע"כ.

והשומע התמים מבין שכל מטרת ספר זה לנתוץ ולהרוס דברי מרן הטה"ב, ושיש לנו ענין לחלוק על כל הלכה שפסק חלילה. והאמת לא מינה ולא מקצתה, דא"כ היה עדיף לנו שלא להביאו כלל, מאשר להביאו ולחלוק עליו, כי אז לא ייראה שמטרתנו לחלוק, ויישמע טוב יותר ללומד. ואם מטרתנו היא לנגח ולנצח ח"ו, לא היינו משבחים ומפארים שמו בהקדמה בהערצה רבה. ע"ש.

והאמת להיפך ממש, כי הוא ז"ל עטרה לראשנו, והבאנו דברי קדשו וציינו לספרו טה"ב ולשאר ספרי דבי רב מאות פעמים קרוב לאלף פעם! דוק ותשכח! ולא חלקנו עליהם לא למחצה ולא לשליש ולא לרביע ולא לחצי רביע. פוק חזי!

אמת הוא שבכמה וכמה מקומות הערנו בדברי קדשו, אבל הלא כך היא דרכה של תורה, ולא משום שעלתה מחשבה בלבנו לאמר דאנן עדפינן ורמות רוחא הות בן ח"ו, דמכירים אנו מיעוט ערכנו נגד רום מעלתו, ואנן כאצבעא בבירא לשכחה, וכאצבעא בקירא לסברא, רק שאנו כננס ע"ג ענק כמשל הנודע, שפעמים שהננס רואה מה שלא רואה הענק, והוא מכוחו של הענק, וכנודע מדברי הקדמונים, וכמ"ש מנ"י ז"ל בתחילת ספרו הגדול יביע אומר בדברי הפתיחה (אות י"ב). עש"ב נועם אמריו.

וידעתי בני ידעתי כי יאמרו ודאי כך היא דרכה של תורה ומותר לחלוק אבל יש לחלוק עם שכל וראיות נכונות ולא משובשות וכו'. ואני אומר שכל אלו פטומי מילי בעלמא הם, כי אם באת לזה, כל החולק תאמר עליו כן, ובטלה מחלוקת, וכל אחד יאמר כן על הצד שנגדו, ותורה מה תהא עליה. ולכן אין לדחות דברי החולק בגילי דחיטתא, רק במילי מעלייתא, ובויכוח אמיתי ראייה זו נכונה או לא, ומדוע יש לדחותה, וכיצד לפרש לשון זו, וכדרך כל החכמים מאז ומעולם. הלא אֵזֶן מְלִין תבחן.

אמנם ידענו שבהלכות אלו אי אפשר לדבר עליהם בפרהסיא ובריש גלי מול כל אחד קטן וגדול שם הוא, כי הם הלכות שהצניעות יפה להם, אבל אין לבטל סתם במחי יד, ויש דרך ויכוח ולימוד.

ואחר הכל, הרי בכל מקום שהערנו הבאנו דברי מי שגדול ממנו דעתו ונימוקו, והרוצה לעשות כדבריו ז"ל, יש לו אילן גדול לסמוך עליו, ומי מונע ממנו, רק שאנו שבעיני שכלנו הדל נראה לנו אחרת כתבנו כפי דעתנו הקצרה. והמעייין יבחן ויראה.

מזיגת מיץ ענבים

והנה דוגמא אחת שראו לנכון לכתוב בעלון (הערה 4) וזו לשונם: ידוע חומר האיסור למזוג יין לאשה. וכתוב בילקוט יוסף הל' קידוש שבמיץ ענבים מותר, והקשו הרי מיץ ענבים דינו כיון לגבי קידוש והבדלה וד' כוסות וכו', אולם הרי הרשב"א הובא בב"י סי' קצ"ה כתב שדוקא דבר המרגיל לעבירה אסור, וזה שייך ביין ולא במיץ ענבים. ובחנם דימו מילתא למילתא לא בצורה נכונה, וצריכים לכוין היטב בתפילה וחנונו מאתך וכו'. עכ"ל.

ועתה הסכת ושמעו:

א. תחלה דע, כי מרן מלכא בטהרת הבית (ח"ב עמ' קפ"א) עצמו לא דיבר בנקודה זו, שלא כתב אלא שכל האיסור הוא ביין ולא בשאר משקים, כלשון הפוסקים. ובזה נפל ספק בין אחרוני זמננו, האם מיץ ענבים בכלל יין או לא.

ב. כתבו שבילקוט יוסף התיר והקשו הרי מיץ ענבים וכו'. והקורא מבין שהבאנו ילקוט יוסף והקשינו עליו. והאמת שלא הבאנו דברי הילקוט יוסף כלל, וגם לא כתבנו בלשון קושיא על אף אחד, אלא כתבנו את צדדי הספק ופשטנו להחמיר כדלקמיה. ועוד שגם בילקוט יוסף עצמו שצינו אליו הם, לא התיר למזוג מיץ ענבים, שכתב (ילקו"י שבת כרך א'-ח"ג עמ' שצ"א) בזה"ל: **לכאורה** במיץ ענבים שפיר דמי למזוג, שכל האיסור במזיגת היין ביד האשה, היינו במשקה שיכול להביא לידי עבירה, אבל במיץ ענבים **לכאורה** דמי לשאר משקים שאינם מביאים לידי עבירה שמותר לאשה למזוג. עכ"ל. והמשיך לדון בפרט אחר, אבל לגבי מיץ ענבים לא הכריע לא במקורות ולא בהלכה למעלה, אלא נשאר בלשון לכאורה שכתב

פעמיים. זה נקרא שהתיר?! ומזה תמהים על מי שכתב להחמיר, כאילו אסר לן יונה?! בלשון מדברת גדולות?! אתמהה!

ג. ולדינא, הנה מלבד מה שכתבנו בביאור הלכה שבסוה"ס שכ"פ הגאון ר' יוסף שלום אלישיב זצוק"ל (גבי שיגור יין), והגר"י רצאבי. מצוה להביא מן החדש ממ"ש בגליון, שכ"פ הגר"מ אליהו בספרו דרכי טהרה (בנד"מ פרק ה' הערה כ"ב), וכ"פ הגאון ר' מנשה קליין בספר פסקי משנה הלכות (פ"ה אות ע"ד) גבי שיגור יין, וכ"כ בספר נטעי גבריא (ח"א פרק כ"ב אות ו'), וכ"כ הגאון ר' יצחק ברכה בספרו ברכת יצחק (סק"ד). וכן שמענו מפי הגאון ר' נתן בן סניור נר"ו ושהדבר פשוט. **וכל אלו טועים ומדמים לא נכון?!**

ד. ולעיקרי הדברים, מה שכתבו אולם הרי הרשב"א כתב דוקא דבר המרגיל לערוה וכו'. וכאילו חדשות הוא מגיד, והוא רשב"א נעלם מעיני כל חי. וזה אינו, והרי כל תחילת הדיון בזה הוא מחמת דברי הרשב"א, והובא בהוראה ברורה בשעה"צ (אות ר"י), ובביאור הלכה שבסוף הספר, וכה היו דברינו שכמה אחרוני זמננו מקילים ולכאורה הדין עמם שהרי הטעם שאסרו מזיגת הכוס ביין דוקא ולא בשאר משקים, כתב הרשב"א משום שהוא מרגיל לעבירה, וזה שייך רק ביין שתסס ומשכר, אבל במיץ ענבים לא, אולם סיימנו דלענ"ד להלכה יש לאסור, דכיון דשם יין עליו ומברכים עליו הגפן, דינו כיון, דלא פלוג רבנן בין יין ליין, ועל זה הבאנו דוגמאות רבות מכמה מקומות, שמיץ ענבים דינו כיון. וכיון שבשאר מקומות אין מחלקים ביניהם, א"כ מסתברא שגם בנ"ד כן, כי אין לחלק בין משכר הרבה למשכר מעט, ובין מי שרגיל ביין למי שייך מפריע לו. והרי כל חשיבות היין משום שהוא המשמח אלקים ואנשים, שמשום זה עושים עליו קידוש ופוטר שאר משקים, ואין שותים אותו בסעודה מפסקת, וכל זה כשהוא יין גמור, ואעפ"כ מיץ ענבים בכלל, דלא פלוג, וה"נ הכא.

ועוד הוספנו שהרי דעת כמה פוסקים לאסור מזיגת כל המשקים, כמ"ש בספר המנהיג, וכ"כ הגאון צמח צדק ועוד אחרונים. ויש מחכמי אשכנז שאוסרים אפילו מזיגת מאכל (והבאנו לזה סימוכין מדברי הרמב"ם בפיה"מ), אף דלהלכה נקטינן בהא לקולא, ביין מיהא אין לחלק.

ועוד כתבנו כיון שמרן הטה"ב נראה שמתיר שכר כדמשמע מדבריו (ח"ב עמ' קפ"א ועמ' קפ"ו). והרי שכר משכר ומרגיל לעבירה, ואעפ"כ כיון שאינו יין, לא נאסר. א"כ

א"א לתפוס החבל בשני ראשים, דאי אזלת בתר טעמא, א"כ שכר בכלל האיסור. ואי אזלת בתר שמא, א"כ מיין ענבים בכלל האיסור, אבל להתיר שניהם, לא מסתברא. ויש להוסיף שבלשון התורה תיבת יין, פעמים שהוא דוקא מיין ענבים שאינו משכר, כדכתיב גבי נזיר "מיין ושכר יזיר". ותרגם אונקלוס "חמר חדת וחמר עתיק". כלומר יין שבפסוק הוא יין חדש שאינו משכר. הרי שנקרא יין בסתם. וכאן הפוסקים כתבו יין, והמוציאו מן הכלל, עליו הראיה.

וכיון שהדבר קל להחמיר בו, ואין בו קושי, כתבנו לתפוס לחומרא. וכבר הבאנו שכ"פ רבים מאחרוני זמננו כנ"ל. ואחר הכל הרוצה לחלוק, רשאי, וכמו שכתבנו בהקדמה (עמ' 6) שגם במקום שכתבנו הלכה כך וכך, הרוצה לחלוק יחלוק כי זו דרכה של תורה, ואין אנחנו אומרים קבלו דעתנו, והרי הפוסקים והראיות כתובות לפנינו והמעייין יבחר ויקרב. ע"ש.

ומעתה הלזה נקרא דימוי מילתא למילתא, וגם בשאר ההלכות והפוסקים שבספר, אין דימוי מילתא למילתא, רק מאותו ענין עצמו, ועל הפוסקים שדנו בדבר שהוא סמכנו דברינו, ולמדנו מלשונות ומדבריהם. ואם כי אפשר להעיר ולחלוק אם ההבנה נכונה, ושהעיקר כדעת החולקים, אבל אין כאן דימוי מילתא למילתא כלל.

קובץ ויען שמואל

ומה שאמר: יש אחד שפרסם מאמר בקובץ ויען שמואל (חלק כ') – בהוצאת כסא רחמים – וכתב, "מצוה להחזיר עטרה ליושנה" לקבל שבת בהדלקה ולברך אחר ההדלקה. אולם יש כשלושים גאונים וראשונים שאומרים לברך קודם ההדלקה וכן דעת מרן הב"י, ומרן זצ"ל מסר נפשו על ההלכה הזו וכו', וזה כותב שצריך "להחזיר עטרה ליושנה" ולהדליק ואחר כך לברך, הלא לפי שבלי הלקט ועוד רבים זו ברכה לבטלה וכו'. והוסיף: אם הכותב היה מעיר על אחד מחכמי תונים, מיד העורכים של ויען שמואל היו עושים כוכב ומעירים על אותו כוכב... אבל על מרן לא מפריע להם. עכ"ל.

הנה זה מה שהשיב הרב העורך הי"ו:

א. במה שסיים אפתח, הדבר ידוע ומפורסם בכל העולם כמה כבודו של מרן מלכא מופה"ד והדרו רבנו הגדול זצ"ל גדול בעינינו, הן בחיים חיותו ואף כי אחרי מותו. ואך למותר להביא ראיה על זאת. וכבר מלפני עשרות שנים שרובם ככולם חיפשו

להתערב בחברה החרדית האשכנזית בלבד, והעלימו ככל יכולתם את מרן הגרע"ז צ"ל, אנחנו הלכנו אחריו ואחר הוראותיו כי כבודו הוא כבוד תורתנו הקדושה. והרי שלחן ערוך לפנינו עשרים וחמשה קבצים מלאים פסקים ותשובות כוכבים והערות לקיים ולחזק דברי מרן רבנו הגדול צ"ל. לך נא ראה.

ב. והן אמת שנמצאים בקבצים אלו גם פסקים שלא עולים בקנה אחד עם פסקי מרן הגרע"ז צ"ל, הן מצד שנכתבו לפני שמרן פרסם את דעתו בענין, והן מצד שאחר העיון נראה לרב הכותב אחרת, אך הדברים נכתבים בלשון של זהירות ובכבוד הראוי. וגם בזה אם ימצא תמצא לעורכים (לדורותיהם) איזו תשובה או השגה על הכותב לקיים דברי מרן מלכא צ"ל יכתובה בכבוד רב, או יציינו לאחד מהספרים שכבר עמד בזה. וכבר היה כן לעולמים בקבצים שונים ולדוגמא: קבצי 'חזון עובדיה' בהוצאת ישיבת חזון עובדיה בראשות הרב המשיג שליט"א, ושם מובאים מאמרים מרבנים שונים וחלקם חולקים להדיא על דעת מרן מאור עינינו רבנו הגדול צ"ל, והרב ע"ה גופיה התייחס אליהם כבר בספריו, העורכים לא ציינו לזה. וכמו שהעיר מרן הגאון ראש הישיבה שליט"א בירחון הנפלא אור תורה (תשמ"ג עמ' ש"מ) ע"ש.

והרי בתשובות המתפרסמות בויען שמואל כמה פעמים כתבו גם שלא כדעתו של מוה"ר הגאון ר' משה לוי צ"ל, ולהבה"ח שלא כדעתו של מרן הגאון ראש הישיבה נר"ו, ואעפ"כ לא הערנו כלום, כי הכותב הביא דעתם ופלפל בדבריהם לקרב או לרחק בדרך ארץ כדרכה של תורה. וכבר נכתב כמה פעמים בקובץ שאין לסמוך על הנכתב שם למעשה אא"כ הכותב הוא בר הכי. והכוונה שכל אחד שיראה הלכה חדשה יעשה כדעת רבותיו. ותדע שמרן הגרע"ז צ"ל היה נותן כל שנה תשובה לפרסמה בקובץ, ואף שידע שכותבים לפעמים שלא כדעתו, כי תורה היא.

ג. ולעצם נידון דידן מה שאמר שאחד כתב ש"מצוה להחזיר עטרה ליושנה" לקבל שבת בהדלקה ולברך אחר ההדלקה, וכוונתו למה שכתב הגאון רבי יהודה ברכה שליט"א מחבר הספרים הנודעים ברכת יהודה (ומתלמידי מרן רבנו הגדול צ"ל ומראשי הכוללים בבית המדרש יחוד) בקובץ ויען שמואל (ח"כ סימן ל"ו) כפי שציינו. אך מלבד מה שכן הערתי הערה בתחילת התשובה הערה בת שלוש שורות, ומשם בין תבין את אשר לפניך. הנה עברנו על כל התשובה ולא מצאנו שהרב הכותב כתב ש"מצוה להחזיר עטרה ליושנה ולברך אחרי ההדלקה" כדברי הראש"ל נר"ו (כפי שאמר בשיעור. ומה שבעלון ניסו להציל בהוסיפם עוד משפט, לא הצילו כלום), ובמחכ"ת נתחלף לו במ"ש הגאון הכותב נר"ו שם ש"מצוה להחזיר עטרה

ליושנה" לקבל שבת בהדלקת נרות. וכמדומה שעל זה לית מאן דפליג [דאף שדעת הרבה ראשונים דא"צ לקבל שבת בהדלקה, ומרן הש"ע (סי' רס"ג ס"י) הביא דעתם בשם י"א בתרא. מ"מ מנהג העולם מפורסם שמקבלים שבת בהדלקה לכתחלה מיהא. וכ"ה דעת מרן הש"ע עצמו, כדמוכח ממ"ש בהלכות חנוכה (סי' תרע"ט) שמדליקים נר חנוכה ואח"כ נרות שבת, וזהו כדי לחוש לבה"ג כמבואר בב"י. ואכמ"ל]. ועורכי העלון "השיעור השבועי" ציינו לג' מקומות בויען שמואל שכתוב כנ"ל (עמ' רס"ה, רח"צ, ש"ב), אך לא נמצא וכאמור, רק במקום אחד (עמ' רח"צ) הביא שיש שטענו כך בלשון זו (ולא שהכותב עצמו סיכם הדין כך), ויש שטענו אחרת. ע"ע. ועיין לקמן.

ד. ועוד יש לציין ולבאר, שכבר נודע שגם **מרן הגאון ראש הישיבה שליט"א** דעתו מסכמת בזה לדעת מרן מופה"ד הגרע"י זצ"ל שיש לברך ואח"כ להדליק, וכמו שכתב בזה וגילה דעתו בכמה מקומות. ועיין בעלון בית נאמן (מספר 333). וגם דעתו מסכמת שלא לעשות חדר יחוד מיד אחר החופה כדעת מרן מלכא זצ"ל. ודי בזה.

ה. וזכורני שכשהגיעה תשובת הגאון הכותב לידי (רק סמוך להדפסה, וכמו שכתבתי בהערתי שם) עברתי מקופיא ע"ד ובדקתי לשונו במסקנת הדברים ושם כתב: ולענין מעשה ההכרעה בדבר זה מסורה לידי גדולי הדור, ועכ"פ מכל הנ"ל למדנו שיש לקבל את השבת בעת ההדלקה, שעד כאן לא נחלקו הפוסקים כי אם לגבי מתי זמן הברכה, אך לעולם אינהו מסכימים שיש לקבל את השבת בהדלקה. ואולם לגבי אותם שלא נוהגים לקבל את השבת בהדלקה, אין מקום לכל הנדון בתשובותינו הכא, שמאחר ואינם מקבלים את השבת בהדלקה, מה הטעם לברך אחר ההדלקה ולעבור על מ"ש חז"ל בפסחים (ז:): כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן וכו'. עכ"ל. וחשבתי לתומי שאחר הדברים האלה אין מקום להעיר על הגאון הכותב אחר שמסרן למילי ביד גדולי הדור שליט"א. ואת כל ונוכחת. והאמת והשלום אהבו. ע"כ.

גם מה שכתב על הגר"י ברדא לדחות את דבריו בכח גדול. הנה כבר נודע שגם דעת מרן הגאון ראש הישיבה נר"ו אינה מסכמת לפסקיו ולשיטתו. אבל לומר עליו "לאיפה רוצים להגיע לרפורמים", דברים שאין בהם ממש ודברי קינטור הם, שהרי הוא פוסק ע"פ פוסקים ראשונים ואחרונים, ולכן גם אם לא נתקבלה ההלכה כן, ואין כן המנהג, והשיטה אינה נכונה וכיוצא, מ"מ חלילה לכנותו בלשונות אלו. וד"ב.

זמן נץ החמה שבלוח "כסא רחמים"

ומה שאמר עוד: יש שכתבו שזמן הנץ הוא עד שיצא כל גלגל החמה, וזה לפעמים הפרש של כמה דקות ומפסידים את ערך המצוה להתפלל בנץ. ובאים בכסא רחמים ומוציאים לוח שנה ומטעים את הרבים. אבל באמת די במה שהתחיל גלגל החמה לצאת, נץ מלשון הנצו הרמונים, וכן היה המנהג בכל הדורות. ואמנם החולקים הביאו ראיות מהראשונים, אבל בספרים דחינו את הראיות, והדברים ברורים לכל בר דעת, כנראה הם לא למדו ר' חיים והגרי"ז... איך אפשר לחלוק על כולם? וכו'. עכ"ד.

א. הנה ידוע שזמני הנץ המופיעים בלוח של כסא רחמים מיוסדים על דברי מרן הגאון הקדוש בעל שו"ת איש מצליח זצ"ל, מייסד ישיבתנו הקדושה, שהאריך מאד בזה בספרו (ח"א סי' ט"ו דף ס"ג ע"ב ואילך), ובירר וליבן וסילת כל דעות הראשונים והאחרונים כדרכו בקדש, והעלה שהנכון לסמוך גאולה לתפלה בסוף הנץ. ובדין הוא שהלוח של כסא רחמים ייקבע על פיו. ושם ביאר שהדבר תלוי במחלוקת הראשונים, שלדעת הרז"ה והראב"ד והרמב"ן והמאירי והאשכול, יש לסמוך גאולה לתפלה בסוף הנץ. ולדעת מהר"ם מרוטנבורג ותוס' ר"י החסיד והרא"ש והרב שיטה מקובצת והריטב"א והטור, בתחילת הנץ. והכריע כדעה ראשונה (בדף ע"ח ע"א, ובדפ"ח עמ' ש"ע) ע"פ שבעה טעמים נכונים. ע"ש.

ב. ומה שאמר שבספרים דחה הראיות מהראשונים, הנה בספרו עין יצחק (ח"ג עמ' רל"ג) כתב שמדברי התוס' (יומא דף ל"ז ע"ב) מבואר שמתפללים בתחילת הנץ. ע"ש. וכבר באיש מצליח (דף ס"ג ע"ד, ובדפ"ח סוף עמ' ש"ה) הוכיח מדברי התוס' האלו (שהם למהר"ם מרוטנבורג כמ"ש בשם הגדולים בערכו) שהם סוברים שמתפללים בתחילת הנץ, ושכן דעת כמה ראשונים כנ"ל, ואעפ"כ הכריע כהחולקים משבעה טעמים, וכאמור.

ג. ומה שכתב שם שכן דייקו מדברי ספר האשכול (ח"א הלכות תפלה סימן ה' עמוד 10) שכתב: ותיקין גומרים אותה עם הנץ החמה וכו'. שבהנץ החמה מתחיל עיקר היום, ומצוה להתפלל בצאת החמה שנאמר ייראוך עם שמש. ושדר רב שר שלום, הנץ החמה כמשמעו שמבקשת החמה להראות פניה. והאדים העולם וכו' תחילת הראות פניה. ע"כ. ומבואר דס"ל דנץ החמה הוא תחילת הראות פניה. עכ"ד. גם דברי האשכול האלו הובאו באי מצליח (דף ס"ג סוף ע"ג, ובדפ"ח עמ' ש"ה), וכתב

שלשוננו סובל שני פירושים: א. שגומרים ק"ש סמוך להנץ, שהוא תחילת הראות פניה. ב. שגומרים ק"ש בהנץ עצמו (כלומר במשך עליית השמש), ומצוה להתפלל בצאת החמה, היינו אחר צאת כל החמה. ומה שסיים "ושדר רב שר שלום וכו' שמבקשת החמה להראות פניה וכו' תחילת הראות פניה", קאי על זמן ק"ש עצמו (וכדעת ר"ח ועוד כמה ראשונים שקוראים ק"ש בהנץ עצמו), ותפלה אחר הנץ מיד. ושוב הביא האי"מ דברי האשכול לקמן בסמוך שכתב, וז"ל: אבל לכתחילה לא יקרא אלא עם הנץ החמה, אע"ג דעמוד השחר חשוב יום לכל מילי כדאמרינן בפרק שני דמגילה, לכתחילה עיקר היום חשבינן משנראו ניצוצי שמש. ע"כ. והכא לא קאי האשכול אתפלה כלל אלא אק"ש, וקאמר דלכתחילה עיקר היום חשבינן משנראו ניצוצי שמש, דהיינו ודאי אחר שהתחילה להנץ, דקודם הנץ ליכא ניצוצות. וזה מוכיח כפירוש שני שבהנץ עצמו זמן ק"ש. עכ"ד האי"מ. ובעין יצחק לא הביא סיום דברי האשכול האלו, שזמן קריאת שמע הוא בהנץ עצמו, אשר מזה מוכח דמה שכתב לפני כן שהנץ הוא תחילת הראות פניה, על כרחך דהיינו זמן ק"ש ולא זמן תפלה. וע' באיש מצליח שהארץ בזה יותר.

ד. ומה שכתב שם שהביאו ראייה שמתפללים בתחילת הנץ, מדברי המאירי (ברכות דף ט' ע"ב) שהביא מה שאמרו במס' יומא שהלני המלכה עשתה נברשת שבשעה שחמה זורחת ניצוצות ניתזין הימנה, והיו יודעים שהגיע זמן ק"ש. והקשה המאירי, הרי זה לא היה סימן אלא להנץ, ואנו מצריכים קודם הנץ החמה עד שיהיו גומרים אותה עם הנץ החמה. ותיירץ דשמא זהרורי חמה היו מגיעים קודם הנצתה מכח זהרורי האדמימות שהיו ניכרין בה. ע"ש. ואם איתא שמתפללין בסוף הנץ מה הקושיא, נימא שמיד שהחמה מתחילה לצאת הנברשת נוצצת, ומתחילים לומר קריאת שמע, ועם סיום קריאת שמע, כולה עולה על פני הרקיע. עכ"ד הרב עין יצחק. גם זה כבר הובא באיש מצליח (דף ע"ט ע"א ובדפוס"ח עמ' שע"ד), אבל כנגד זה הביא דברי המאירי עצמו ביומא (דף ל"ז ע"ב) שכתב, וז"ל: כשהשמש מתחיל לעלות מן האופק מצד המזרח ומכה על פתח ההיכל שהוא לצד מערב, ניצוצות יוצאין ממנה מיד והיו מכירין שזמן ק"ש הוא, ולא היו צריכין לצאת ולראות הנץ החמה וכו'. אלא לא עשאתה אלא לבני ירושלים הבאים בעזרה להתפלל שם למנהג ותיקין שהיו מכוונים לגמרה עם הנץ החמה, שיתפללו אחר זריחת החמה שהוא יום גמור. עכ"ל. וכתב האי"מ שלשוננו "כשהשמש מתחיל לעלות מן האופק" אינו מתפרש על אדמימות (כמו שפירש בברכות) אלא כפשוטו בתחילת הנץ, וקאמר דזמן ק"ש הוא. וגם מה שנדחק בברכות בהיה דנברשת שהיו מגיעים זהרורי חמה

קודם הנצתה וכו', אין זכר מזה בדבריו דיומא. ובהכרח שיש כאן חזרה, ובאמת היה סבור בברכות כהתוס' דק"ש קודם הנץ ותפלה בתחילת הנץ. וביומא סבר שמתחילים ק"ש בתחילת הנץ וסומכים גאולה לתפלה בסוף הנץ. והם דבריו האחרונים (שהרי הוא ציין שם ביומא לדבריו בברכות בענין הקורא עם אנשי משמר ומעמד. ע"ש), וכן עיקר לדעתו. עכ"ד האי"מ. וע"ש שחזר וטרח ליישב דברי המאירי אהרדי.

ובאמת גם בברכות כתב המאירי אח"כ שיש מפרשים שזמנה עם הנץ החמה וגומרים פירוש קורין וכו'. וכתב שהם הביאו ראייה לדבריהם מברייתא הנזכרת בירושלמי, ודחה ראייתם ע"פ גרסא אחרת בירושלמי. וסיים: ומכל מקום ראייתי בברייתא זו בהדיא מצותה עם הנץ החמה כדי שיהא סומך לה תפלה ונמצא מתפלל ביום. ע"כ. ונראה שדעתו נוטה להסכים לדעת היש מפרשים, שזמן ק"ש בנץ החמה עצמו. ומהמשך דבריו שם מבואר שגם לדעה זו היו מתפללים בנץ החמה, ועל כרחך דהיינו בסוף הנץ, וכמו שפירש האי"מ בדברי המאירי ביומא. ונמצא שאין סתירה בדברי המאירי, אלא דבריו ביומא הם כדעת היש מפרשים שהזכיר בברכות והסכים להם.

ה. ומ"ש עוד שכן הוכיחו מדברי רבנו יונה (ברכות דף ב' ע"א מדפי הרי"ף) שכתב שותיקין היו מתחילין אותה קודם הנץ בענין שהיו גומרים אותה "בהתחלת הנץ". ע"ש. גם זה הובא באיש מצליח (דף ס"ד ע"א ובדפו"ח עמ' ש"ו) ודקדק כן עוד מלשונות אחרות בדברי תר"י בכמה מקומות. אך מאידך הביא לשונו (בדף ד' ע"ב ד"ה הנה למדנו) שכתב: הרי נראה מכאן בהדיא שזמנה לכתחילה עד סוף הנץ החמה וכו'. ואם תאמר מנין לנו דותיקין סוברים דזמן ק"ש לכתחילה אינו אלא עד סוף הנץ וכו'. ע"כ. וחזרו עוד וכתבו (בד"ה ונמצינו למדים) שאפילו לותיקין זמן קריאת שמע לכתחילה משיראה וכו', עד סוף הנץ החמה וכו'. ע"ש. ונמצאו דבריו סותרים אלו את אלו כמה פעמים (ובדפוס וילנא הגיהו בגליון פעמיים ומחקר תיבת "סוף". וכתב ע"ז מו"ר הנאמ"ן שליט"א בהערותיו על שו"ת איש מצליח, שרחוק הוא לומר שתרי" כתבו **שסוף זמנה** לכתחילה עד הנף החמה. ובא המעתיק וסיסף מלה זו לשתיים וכתב **שזמנה** לכתחילה עד סוף הנץ החמה. וכן עשה שלש פעמים בדיבור אחד!). וסיים האי"מ דשמא דעתם דזמן הנץ ראוי לקריאת שמע ולתפלה. אלא דותיקין מתפללין תכף בתחילת הנץ, שחוששים אם יניחו עד סופו שמא יגמור כרגע בעוד שלא התחילו בתפלה. עכ"ד. ועכ"פ כיון שיש סתירות בלשון תר"י, אין להביא מהם ראייה לא לכאן ולא לכאן. ואדרבה, יש מקום לומר שגם לשאר

הראשונים שסוברים שיש לגמור ק"ש בתחילת הנץ, לפחות איכא קצת מצוה אפילו גומר בסופו, כמו שהוא לדעת רבנו יונה, וכמו שכתב הרב איש מצליח (דף ע"ח ע"א, ובדפו"ח עמ' ש"ע).

ו. ומה שהוכיח עוד מדברי המשנ"ב (סי' נ"ח בבה"ל ד"ה כמו) והפמ"ג (סי' תקפ"ח סק"א) והגר"ז (סי' נ"ח) דס"ל שיש להתפלל בתחילת הנץ, כבר הובאו בשו"ת איש מצליח שם הם ועוד אחרונים רבים כהנה וכהנה שסוברים כן, ואסיק (בדף ע"ח ע"א, ובדפו"ח עמ' שס"ט) דהגם שבראשונים כמעט המחלוקת שקולה, הנה באחרונים כמעט כולם אמרו כדעה שניה (להתפלל בתחילת הנץ), זולת איזה יחידים כנזכר לעיל. ועוד דמין בש"ע כתב כלשון הטור שדקדקנו ממנו כדעה זו. אמנם אחר העיון נ"ל בס"ד שאין ראיה מדברי מרן והאחרונים, יען דבעלי הדעה הראשונה שהם הרז"ה והראב"ד בהשגותיו עליו והרמב"ן במלחמות והרב המאירי והאשכול, לא נדפסו דבריהם בימי מרן. ולא מצינו שמזכיר דבריהם בב"י, רק מספרים אחרים שהביאום. וכמו כן האחרונים שום אחד מהם לא הזכיר שהיא מחלוקת הראשונים. עכ"ל.

ז. עוד הביא בספר עין יצחק לשון הרמב"ם (פ"א מהל' ק"ש הי"א) שכתב: ואי זה הוא זמנה ביום, מצותה שיתחיל קודם הנץ החמה כדי שיגמור לקרות ולברך ברכה אחרונה עם הנץ החמה. ושיעור זה הוא כמו שיעור שעה קודם שתעלה השמש. ע"כ. והביא מ"ש מרן הכס"מ בשם מהר"י אבוהב דעליית השמש דהרמב"ם ר"ל לאחר שיעלה גוף השמש כולו. והנץ החמה הוא מיד כשיתחיל לעלות גוף השמש. וסיים מרן הב"י שיש נוסחא אחרת בלשון הרמב"ם במקום "שיעור" שעה אחת, "עישור" שעת אחת. והיא נוסחא אמיתית. ע"כ. וכתב הרב עין יצחק שכן הסכימו כמה אחרונים, ובאמת לא מצינו מי שיורה לקרות ק"ש ולסמוך גאולה לתפלה שעה ממש קודם הנץ וכו' [אמר הכותב: ולא דק, שהרי ידועה שיטת הרב בית דוד שיש להתפלל שעה לפני הנץ כפשט דברי הרמב"ם, אלא דלא קיי"ל כוותיה כמו שהאריך בזה באיש מצליח], ובודאי כוונת הרמב"ם לתחילת צאת השמש, דגם זה לא יתכן שיקרא ק"ש וברכת אמת ויציב עד שיעלה כל גלגל החמה, שהרי הוא זמן ארוך יותר מעשר דקות. ומשמע מכל זה דנץ החמה היינו תחלת צאת השמש, ולא שיצא כל גלגל החמה. עכ"ל.

ואין דבריו מובנים, דמי זה אמר ותהי שיש להתחיל לקרות ק"ש שש דקות (עישור שעה) לפני תחילת הנץ, וממילא עד סוף הנץ הוא יותר מעשר דקות. והלא אדרבה,

מהר"י אבוהב פירש שמ"ש הרמב"ם שעה אחת קודם עליית השמש ר"ל **לאחר שיעלה גוף השמש כולו**. ובזמן זה מתחילים לקרות ק"ש. ומרן תיקן שאינו שעה אחת אלא עישור שעה. ושפיר י"ל שזמן ק"ש וברכה אחרונה במתינות הוא שש דקות (או שעישור השעה כולל גם הברכות הראשונות). ואדרבה, למטוניה דהרב עין יצחק דזמן עליית השמש הוא ארבע דקות ויותר (וכמו שכתב שאם יתחיל שש דקות לפני תחילת הנץ, ימשך הזמן עד סוף הנץ עשר דקות ויותר), נמצא שהמתחיל שש דקות לפני סוף הנץ (כמו שהוא לפירוש מהר"א לגירסת מרן), ורוצה לסמוך גאולה לתפלה בתחילת הנץ, יצטרך לקרות ק"ש וברכה אחרונה בפחות משתי דקות. וזה ודאי זמן קצר ביותר. אך לפום קושטא אין השמש שוהה בעלייתה ארבע דקות כלל, אלא רק שתי דקות ושני שליש (וכמו שלמד הרב איש מצליח (בדף ס"ד ע"ג ובדפוח"ח עמ' ש"ט) מדברי מהר"ם אלשקר (סי' צ"ו), ושכ"כ הרב מנחת כהן (בספר מבוא השמש מ"א פ"ז) ועוד). וא"כ שפיר י"ל שסומך גאולה לתפלה בתחילת הנץ, ונותרו לו שלש דקות ושלש לק"ש וברכה אחרונה. נמצא שמשיעור הזמן אין להוכיח אם התפלה בתחילת הנץ או בסופו.

ח. אמנם ממ"ש מהר"י אבוהב דמ"ש הרמב"ם לגמור ק"ש "עם הנץ החמה" הוא מיד כשיתחיל לעלות גוף השמש, שפיר משמע דס"ל שיש להתפלל בתחילת הנץ. וכ"כ באיש מצליח (דף ס"ד ע"א ובדפוח"ח עמ' ש"ו) בדעתו. אך מ"ש בעין יצחק שכן דעת מרן שהביא דברי מהר"י אבוהב בב"י (סי' נ"ח). אינו מוכרח, שכל עצמו של מהר"י אבוהב לא הוצרך לחדש שיש בדברי הרמב"ם שני זמנים, תחילת הנץ וסופו, אלא ליישב תמיהתו היאך כתב הרמב"ם ששיעור זמן אמירת קריאת שמע הוא שעה אחת. אבל למרן דמסיק דגרסינן עישור שעה, מעיקרא לא קשיא מידי. ושוב יש לפרש כל דברי הרמב"ם על תחילת הנץ או על סופו. ומ"מ באיש מצליח (שם) כתב שלש הוכחות שגם לגירסת מרן העישור שעה הוא קודם תחילת עליית השמש. וסיים: ומ"מ כל אלו טעמים צדדיים, אבל לא מוכרח מגוף הגירסא כלום כיצד דעת הרמב"ם. ע"כ. ושוב האריך מאד להביא פירושים רבים בדברי הרמב"ם מהאחרונים ז"ל, ונשא ונתן בדבריהם, ודקדק בהם עד אשר דק, כדרכו בקדש. ומסיק שלדעת רוב האחרונים סמיכות גאולה לתפלה בתחילת הנץ לדעת הרמב"ם. ע"ש. ואעפ"כ לא מנה הא"מ את הרמב"ם עם הראשונים הסוברים שיש להתפלל בתחילת הנץ, כיון שאין הכרע בדעתו. וידוע שכך מנהגו של מרן הב"י בכמה מקומות, שאינו מכריע ההלכה ע"פ דעת הרמב"ם במקום שאין דבריו מפורשים.

ט. אתה הראת לדעת, שכל ההוכחות שהזכיר הרב עין יצחק שיש להתפלל בתחילת הנץ, כבר הובאו בפירוש בשו"ת איש מצליח, ורובן נדחו. ומאידך הרב איש מצליח הוכיח מדברי כמה ראשונים שיש להתפלל בסוף הנץ. והרב עין יצחק לא התייחס לכל זה כלל. ועל כן, יש להתפלא על מה שאמר בשיעורו: "ואמנם החולקים הביאו ראיות מהראשונים, אבל בספרים דחינו את הראיות, והדברים ברורים לכל בר דעת, כנראה הם לא למדו ר' חיים והגרי"ז...". כי אין בספריו שום התייחסות להוכחות האי"מ כלל. נוגם פשוט שההכרעה בענין זה אינה תלויה בסברות וחילוקים למדניים, אלא בדקדוק ועיון עמוק בלשונות הראשונים. ובזה, כמדומה שאין למרן הגאון בעל איש מצליח זצ"ל אח וריע בדורותינו. לך נא ראה בדבריו בענייננו. וד"ב]. ומה שתמה עוד איך אפשר לחלוק על כולם, כבר השיב ע"ז האי"מ (והובא לעיל) שהאחרונים לא הזכירו דברי הראשונים הסוברים שיש להתפלל בסוף הנץ, ושכמה אחרונים הכריעו לסמוך גאולה לתפלה בסוף הנץ (ע"ש דף ע"ו ע"ג ואילך), ושכן נהג רבו הגאון ר' רחמים חי חויתה הכהן זצ"ל.

י. ועיקר טענתו בשיעורו ובספרו, שהמנהג היה בכל הדורות להתפלל בתחילת הנץ. לא ידעתי היכן הוזכר מנהג זה. וכמדומה שבעשרות הספרים המובאים בכל אורך תשובת הרב איש מצליח, לא הוזכר כלל שהמנהג כך או כך. רק זאת מצאנו להרב רב פעלים (ח"ב סי' ג') שהעיד שבזמן הזה נתפשטה סברת הרב בית דוד (להתפלל שעה לפני הנץ הנראה) בכל המקומות, ושמע שגם בירושלים בזמן הזה ברוב בתי הכנסיות נהגו כן וכו'. אך בימי החיד"א לא נהגו כך. והביא בשם הרה"ג מהר"א מאני שרוב הציבור בירושלים עושים כהרב בית דוד. אמנם יש מדקדקים שאין מתפללין אלא אחר יציאת השמש ממש וכמ"ש מהר"י אשוורץ וכו'. עכ"ד. ומהר"י אשוורץ בעצמו ספוקי מספקא ליה אם יש להתפלל בתחילת הנץ או בסופו, והכריע לבסוף שיותר נכון לסמוך בתחילתו מכמה טעמים. והובאו דבריו באיש מצליח (דף ע"ו ע"ג, ובדפו"ח עמ' שס"ג), ושם דחה טעמיו. ע"ש. ועכ"פ לא פשט הספק כלאחר ידו ממנהג העולם בכל הדורות. ומכל זה מבואר שלא נודע לנו היאך היה המנהג פשוט בכל הדורות. ומה גם שבדורות הקודמים היה קשה מאד לכוון זמן הנץ בדיוק, מחוסר לוחות ושעונים מדויקים, וכידוע ומפורסם בכל דברי הפוסקים בענין זה. והיחיד שמצאתי שהעיד על מנהג העולם בזה, הוא הגאון בעל משנה ברורה (ריש סי' נ"ח בבה"ל סוד"ה כמו) שכתב שהנץ הוא הנקודה הראשונה מהחמה שמתחלת להתנוצץ על העולם. וכזה ראינו ושמענו שנוהגין כן כהיום הנוהגים כותיקין. עכ"ל. אך אין מזה ראיה לכל העולם ולכל הדורות. ובלאו הכי נראה שעיקר

כוונת המשנ"ב לאפוקי משיטת הפמ"ג והבית דור הנ"ל שזמן הנץ הוא שעה לפני שהשמש נראית לעינינו, שעל זה נסובו דבריו בכל הדבור שם, ועל זה כתב שכן מנהג העולם. ולא על מה שבא בלשונו בסמוך שלדעתו זמן התפלה הוא בתחילת הנץ. וכן משמע ממה שסיים שכן מוכח לדינא בספר מגן גבורים (בשה"ג סוף סק"ד). והמעייין שם יראה דאף הוא לא נחית לדון אם בתחילת עליית השמש או בסופו, אלא רק לקבוע זמן התפלה בצאת השמש עצמה, ולא שעה לפני כאשר יתחיל אורה להתנוצץ. ע"ש.

יא. ואם כוונתו, שכן דעת רוב האחרונים לדורותיהם. זה אמת, וכמו שאספם הרב איש מצליח בתשובתו. אך כתב שאף אחד מהם לא הזכיר שענין זה תלוי במחלוקת הראשונים, וכמובא לעיל. ובכה"ג פשוט שיש לילך אחר דברי הראשונים. ואע"פ שגם בראשונים יש דעות לכאן ולכאן, והמחלוקת כמעט שקולה, מ"מ האי"מ כתב שבעה טעמים שעדיף לאחר מאשר להקדים, והסכים לו הר"י יוסף עצמו בספריו הראשונים (ילקוט יוסף הל' תפילה מהדורת תשס"ד עמ' נ'), ושכן אמר לו מרן הגר"ע יוסף זצ"ל בזמנו. ומה שכתב בספריו האחרונים שלאחר ששמעו את עורכי לוח ביכורי יוסף שחישבו את זמן הנץ באופן מדויק וכו', מסתבר שכן עיקר להתפלל לפי זמני הנץ שלהם, ושכן הסכים מרן אביו זצ"ל. אינו מובן כ"כ, שהרי על פי הזמנים שלהם אפשר לדעת גם זמן סוף הנץ (שהוא שתי דקות ושני שליש לאחר זמן תחילת הנץ, וכמו שלמדו האחרונים מדברי מהר"ם אלשקר, וכמובא לעיל), וכן הוא בלוח כסא רחמים. וכנראה מתחילה סבר הרב יצחק יוסף שזמן תחילת הנץ הנפוץ בידינו אינו מדויק כ"כ, ולכן עדיף לילך אחר סוף הנץ, דעדיף לאחר מאשר להקדים, וכשהגיעו לידו זמני תחילת הנץ מדויקים, סמך עליהם כיון שכן דעת רוב האחרונים. ומ"מ עדיין לא יצאנו מידי מחלוקת הראשונים, ולכן דעת הגאון בעל איש מצליח שעדיף לאחר ולא להקדים. וע' מ"ש מו"ר הגאון הנאמ"ן שליט"א (בירחון אור תורה תשמ"ו ס' מ"ד, וכן בהערות "שיח אלעזר" הנדפסות בשו"ת איש מצליח דפו"ח הערה 499) בענין זה.

יב. ומה שאמר שכסא רחמים מטעים את הרבים ומפסידים את ערך המצוה להתפלל בנץ וכו'. באמת אין כאן הפסד מצוה, שכבר כתב הרמב"ם בתשובה (מהדורת בלאו סי' רנ"ה) על זמן התפלה בהנץ בזה"ל: ודיוק הזמן אינו מחוייב, אלא הוא לפי דעת המתפלל. עכ"ל. וכ"כ בספר אורחות רבנו (ח"א עמ' צ"ה) בשם הגאון חזון איש והסתייפלר שאין לדקדק בזמן הנץ, שהעיקר שיהיה בערך עם הנץ. ע"ש. וכ"ד מרן מלכא הגר"ע יוסף זצ"ל כמ"ש בנו בספר אורחות מרן (עמ' רכ"ג) שלא היה מדקדק

כ"כ להתפלל י"ח מיד בהנץ החמה אלא היה מתחיל להתפלל דקה או שתיים קודם הנץ הנראה, והיה אומר שבודאי בדורות הקודמים שלא היה להם שעונים מדויקים היו משערים את זמן הנץ החמה לפי הזמן המשוער ובפרט ביום המעונן, וכל שמתפלל סמוך להנץ החמה נחשב הדבר כותיקין. עכ"ל. וכל שכן שאין הפסד לאחר בשתיים או שלש דקות.

וגם טעות אין כאן, אף למטוניה שהנכון להתפלל בתחילת הנץ, שהרי כתב הכה"ח (סי' נ"ח סוף אות י') עפ"ד דברי רש"י (שבת דף קי"ח ע"ב) שכל זמן שהחמה אדומה קרוי דמדומי חמה והוי מצוה מן המובחר. ע"ש. וכתב עפ"ז הגאון ר' שריה דבליצקי זצ"ל (הובא בהערת מו"ר הנאמ"ן הנ"ל בסמוך) שכל ארבע דקות אחר תחילת הנץ, הכל הוי כותיקין. עכ"ד. וההפרש בין תחילת הנץ לסופו אינו אלא שתי דקות ושני שליש בלבד, כמו שנתבאר לעיל. ונמצא שהמתפללים בסוף הנץ אינם מפסידים את המעלה של תפלה בהנץ החמה. ומה גם שעל הרוב יספיקו לקרות לפחות פרשה ראשונה של ק"ש לפני תחילת הנץ [והמתפללים במתינות יסיימו כולה. וכ"כ הגאון ר' דוד יוסף בספרו הלכה ברורה (סי' נ"ח אות ז') דהיכא דאפשר נכון לסיים ק"ש כולה עם תחילת הנץ, ולקרוא ברכת אמת ויציב במתינות. ולעמוד בתפלה עם סוף הנץ. ובסק"ט כתב שכן נהג הגאון ר' יהודה צדקה זצוק"ל. וכן העלה הגר"מ שטרנבוך שליט"א בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ו סי' כ"ה)]. והעושים כן יוצאים ידי חובת ק"ש כותיקין אליבא דכולי עלמא, ואשרי חלקם בההוא עלמא. תולה ארץ על בלימה, יזריח אור הגאולה לאומה תמה, שבעתים כאור החמה, במהרה בימינו. אכ"ר.

האם הרמב"ם סובר כדעת ר"ת גבי שקיעת החמה

ומה שאמר עוד אודות דעת הרמב"ם גבי שיטת ר"ת בשקיעה, וזו לשונו: מרן זצ"ל ביבי"א (ח"ב חאו"ח סי' כ"א אות ד') הוכיח שגם הרמב"ם סבר כר"ת, שכן כתב בפיה"מ (סוף פ"ב דשבת) אחר ביאת השמש עד שייראה כוכב אחד הוא יום, וכו', והרי להגאונים מיד בשקיעה הוא ספק לילה וכו', בא חכם אחד מבני ברק וחלק על מרן זצ"ל, והקשה עליו, הלא לשון הרמב"ם לקוחה מהגמרא (שבת דף ל"ה ע"ב), וכשם שמדברי הגמרא אין להוכיח כרבנו תם נגד הגאונים, כך מהרמב"ם אין להוכיח. אבל האמת היא שבגמרא לא כתוב אחר ביאת השמש, ורק הרמב"ם הוסיף וכו', ואם

הרמב"ם סבר כשיטת הגאונים איך אפשר לומר שאחר ביאת השמש וכו'. וכי מה חשב המקשה שמרן לא למד גמרא, רבונו של עולם, איך מדפיסים דבר כזה, מי לנו גדול ממרן, ובפרט שהוא צודק, לא רק בגלל שהוא מרן. עכ"ל.

והנה "חכם אחד מבני ברק", הוא מרן הגאון האמתי אביר המעיינים ראש הישיבה נר"ו, במאמרו הנדפס בכמה מקומות, וכעת נדפס בספרו הבהיר בית נאמן (ח"א סי' כ"ה). ועתה בעיניך תראה ובאזניך תשמע דברים המוצדקים.

א. הדבר פשוט שמה שאמרו בגמ' כוכב אחד יום, אחר השקיעה הוא, דאם פירושו כשהשמש עדיין זורחת ולא שקעה. א"כ מאי קמ"ל שיום הוא, אטו הו"א כשעדיין השמש נראית יהיה לילה או ספק לילה, ומשנה ערוכה היא ובכולן בית הלל מתירין **עם השמש**. ובודאי שכל מה שאמרו כוכב אחד יום, לאחר השקיעה הוא. ואלו ממש דברי הרמב"ם בפיה"מ, ואיך אפשר להוכיח מזה.

ב. שכבר מרן הגאון ראש הישיבה נר"ו עצמו במאמרו הרגיש בהערה זו, וסילקה בזה"ל: ואין לומר דכוכב אחד יום, היינו שנראה כוכב אחד לפני השקיעה, שהרי אמרו שם לא כוכבים גדולים הנראים ביום וכו', ש"מ דלא מיירי בכוכבים הנראים ביום וכו'. ע"כ. כלומר הרי הגמ' מפרשת להדיא שכוכבים שמדברים עליהם אינם נראים ביום (קודם השקיעה), אלא אחר השקיעה, והם הם דברי הרמב"ם.

ג. הרמב"ם בחיבורו הגדול (הל' שבת פ"ה ה"ד), לא כתב ענין זה דכוכב אחד יום כלל, אלא כתב משתשקע החמה עד שייראו שלשה כוכבים בינוניים, הוא הזמן הנקרא ביה"ש בכל מקום. ולא רמז כלל מענין שתי שקיעות. ואיך נבין בדעתו שסובר כר"ת.

ד. גם בפיה"מ לא כתב כן רק במהודרא קמא, אבל במהדורא בתרא ליתא משפט זה, כמו שהעיד מהרלנ"ח והובא ביבי"א שם, וגם בתרגום הגר"י קאפח אין משפט זה. א"כ אף אם תאמר שיש איזה דימוי ראייה מלשון זו, הרי לבסוף מחקה.

ה. רבנו אברהם החסיד בנו של רבנו הרמב"ם (הביאו מהר"ם אלאשקר בתשובתו הידועה סי' צ"ו), כתב להדיא ששקיעה היא כששוקעת עגולת השמש באופק, וכל שנשאר ממנה מעט, הרי הוא יום, ובשקיעתה כולה מתחיל ביה"ש. ע"ש. ואיך נייחס לאביו הרמב"ם היפך מדעת בנו, בדבר הנוהג בכל יום ובכל שבת ומועד.

ועוד הוכחות רבות לזה, כמבואר בדברי מרן ראש הישיבה בתשובתו, ושכ"ד מהר"ם אלאשקר ומהרלנ"ח והרב מוצל מאש בדעת הרמב"ם, ושכ"כ בספר המאורות לרבנו מאירי המעילי מקדמוני הראשונים. ע"ש.

ועתה הט אזנך ושמע, שגם מרן הגרע"י זצ"ל לא הוה ברירא ליה בדעת הרמב"ם שסובר כר"ת, שהרי בתשובתו ביבי"א בסו"ד (אות ה') כשמנה את הראשונים, לא מנה את הרמב"ם בכללם. ע"ש. וגם בתשובתו על מאמרו של מרן ראש הישיבה נר"ו, בספרו הליכות עולם (ח"ה עמ' ס"ח והלאה), שהעיר בכמה וכמה נקודות [אם לצרף את ר"ת לס"ס וכו'], הנה בפרט זה לא כתב כלום, וש"מ דסבר וקיבל. וע"ע בקונטרס בגדי ישע (סי' ו') שהאריך לבאר דברי מו"ר בטוב טעם ודעת, ושם הביא שגם מרן הגרע"י גופיה כתב במקומות אחרים שהרמב"ם כהגאונים. וע"ע במאמרו בירחון אור תורה (אדר תשע"ט). והדברים פשוטים וברורים לכל מודה על האמת. הלא אין מלין תבחן.

שיטת החילוקים ושיטת העיון, מה השיטה הנכונה

ומה שאמר עוד שאין לומדים הגר"ח והגרי"ז....., ובא ללמדנו כיצד הדרך הנכונה ללמוד לפסוק הלכה ולכוין לאמתה של תורה.....

א. אין לדברים אלו קיום כלל, ודברי תימה הם, ומי לא ידע שבכל הדורות ראשונים ואחרונים, מפרשים ופוסקים, גדולים וגאונים, לא למדו בשיטה זו של החילוק והפלפול, רק בשיטת העיון הישר וההבנה הנכונה, להבין דבר על בוריו, מיצוי הדין ועומק ההלכה. צא ולמד מחידושי רבותינו הראשונים, רש"י ותוספות מחכמי צרפת, הרמב"ן הרשב"א הר"ן והריטב"א מחכמי ספרד, ועד אחרונים כן הוא, והעד הנאמן רבנו מהרש"א, ועמו מהר"ם מלובלין, הרש"ש והרב משמרות כהונה ועוד. וכי כל גאוני ספרד לא למדו נכון, ולא כיוונו להלכה בגלל שלא למדו בשיטת הגר"ח והגרי"ז, ומרן החיד"א לא ידע ללמוד. הס כי לא להזכיר!

ב. ועייין למור"ם ז"ל בש"ע יו"ד (סי' רמ"ב סעיף ל') שכתב שבימים אלו אין נקרא רבו מי שמלמדו הפלפול והחילוקים שנוהגים בזה"ז, אלא במי שמלמדו פסק ההלכה והעמידו על האמת והיושר. ומקורו טהור מדברי מהרי"ק (שרש ק"ע). ע"ש. ולמדנו איפוא שהמלמד פסק הלכה אין מלמד חילוקים ופלפולים, ושזו היא דרך האמת והיושר, ואילו דרך הפלפול היא ההיפך.

ג. צא ולמד ממ"ש גאון עוזנו מופת דורנו מרן הגרע"י זצ"ל בתחילת ספרו הגדול יביע אומר חלק ראשון בדברי הפתיחה (אות ו') שחובה קדושה על גדולי ישראל וראשי הישיבות להדריך את בחורי הישיבות בהדרכה מתאימה, ומאד יש להצטער בראותנו אותם מבליים כל זמנם רק בפלפולים של הבל ומשקיעים כל מרצם בפלפולי סרק המקנים חדות נפש בת חלוף וכו'. ע"ש.

עוד שם (אות ח') אסף איש טהור דברי גאוני עולם, אשר צעקו וזעקו על הפלפול, וכתב: וחזינו לקמאי דצווחי טובא על החילוקים שהיו נוהגים בדורותיהם, ומפיהם לפידים יהלכו, ומתוכם כעין החשמל מהר"ל מפראג בדרך החיים (פ"ו דאבות) שהפליג לומר שהם כמגלים פנים בתורה שלא כהלכה, ושראוי לקרוע ע"ז כמו על ס"ת שנשרף. גם השאגת אריה בחדשות (קונטרס חובת קרקע סי' ג') כתב, ואני איני מכניס ראשי בפלפולים ודקדוקים כאלו וכו', שלימדו את עצמם בדורות האחרונים לחדד את התלמידים משנתמעטו הלבבות וננעלו שערי בינה, והרגילו עצמם בזה עד שההרגל נעשה להם טבע ומשתמשים בזה גם בפסקים ודינים, ומעתה בטל כבוד תורה, וכל איש חכם בעיניו מחבר חיבורים תשובות ודינים, ובודאי שראוי לקרוע ע"ז כמו על ס"ת שנשרף, והתורה חוגרת שק עליהם. והה"ב. ע"כ. וכן בשו"ת חוות יאיר (סי' קכ"ג) כתב ואל יבלה זמנו בחילוקים וחריפות של הבל שנתפשט בעוה"ר, כי אי ואבוי על מבחר הזמן וכו'. [וע"ע שם סוס"י קכ"ה מאמר מאת אביו ז"ל על זה]. וע"ש ביבי"א מה שהאריך עוד.

ועיין גם להגאון תשובה מאהבה בדברי הפתיחה לספרו שהאריך לבאר גודל הפחיתות שיש בדרך הפלפול, וכתב מה שאמרו דקב"ה חדי בפלפולא דאורייתא, היינו בפלפול של אמת, כמו שלומדים בארץ צבי ותוגרמא, וגם במדינות אלו הרבה גאוני ארץ אדירי עם אשר למדו בדרך ישרה וכו', אבל המבלה בהבל מעשה חידודים מעייל פילי בקופא דמחטא וכו'. ע"ש. ואם נבוא להעתיק דברי כל הגדולים שצעקו על זה, לא תספיק היריעה מהכיל.

ד. וגם אלו שלמדו בדרך הפלפול, היינו בשביל התלמידים בלבד, אבל חלילה חלילה להשתמש בזה בפסק הלכה. עיין להגאון פני יהושע בתשובה (ח"ב סי' כ"ט) ולהגאון פרדס רמונים (פתיחה לסי' קפ"ז חקירה ב' אות ח'). פוק חזי איך למדו פוסקי הדורות האחרונים, ומהם הגאון מופה"ד שלפנינו החזו"א, אשר כל דרך לימודו דרך ישר בלי חילוקים ופלפולים, ונודע שהתנגד מאד לשיטת הפלפול והחילוקים, וכתב עליה הערות, וכל הערותיו שאין זה פשט, ואינו במשמע וכיוצא. וכתב באגרותיו (אגרת א') שמיום שעזבו את לימוד חידושי מהרש"א, איבדו את

ידיעת הפשט כולו ונתרגלו בקלות העיון, ובעזיבת הדעת דבר דבור על אפניו, ואין מי שיחזיר עטרה לישנה. ע"כ.

וב"ה בשיבתנו הקדושה כסא רחמים זכו להחזיר עטרה ליושנה ולעשות רצון צדיק, ולומדים דברי מהרש"א אחת לאחת למצוא חשבון. ומדקדקים בדברי הראשונים והאחרונים, הפוסקים והחכמים, הדק היטב להבינם על בורים, כדרך כל הדורות כולם. ולך נא ראה בספרו של מרן הגאון ראש הישיבה נר"ו **דרכי העיון**, מאמרים נפלאים, ודוגמאות מרתקות, והערות קולעות, וביאורים אמתיים, ותטעם מעט מיערת הדבש, יופי העיון, ותבין קצת, איך היא הדרך הנכונה להבין דברי החכם הכותב.

ה. ופלא הוא איך הפכו את הקערה על פיה, ובמקום ללמד כל בני יהודה הדרך הישרה והכבושה לרבים, נהפוך הוא, ומה שריחקו הגדולים, קירבו הם בזרוע, ובמשיח ה' מרן הגאון המובהק, המעיין המתגבר הקדוש רבנו מצליח מאזוז זצ"ל הי"ד, שלחו ידם וכתבו.... בשעה שכל הלומד בספרו הגדול איש מצליח, עומד נפעם מול עומק עיונו וזפות שכלו, הבנתו הישרה והחדה, והיקפו הגדול, אשר סוקר כל הספרים ויורד על עמקי התהום לדלות מדבריהם, וממש לא הניח כמותו, ואין בדורנו מי שיכול להשוות עצמו אליו, ויש להאריך בזה. וכל גאוני ארץ קרובים ורחוקים, ספרדים ואשכנזים, אשר שמעו שמעו, יגורו מפניו ורעדו וחלו מעוצם גדולתו. וחכמי פורת יוסף בזמנם אמרו עליו "ענק בגאונות". ואיך באים היום ללמד אותו איך דרך הלימוד, וכיצד יש להעמיק. ודבריהם מהבל ימעטו.

נמצא כי זה שאין אנחנו לומדים שיטת החילוקים, היא תפארתנו ושבחנו, כי בכך אנו ממשיכים את דרך הלימוד של כל רבותינו הראשונים ורבותינו האחרונים, רוב חכמי אשכנז, וכל חכמי הספרדים מהדורות הקודמים עד הדור האחרון, שלימודם היה זך וישר, להבין היטב את כוונת המחבר בלא כחל וסרק, בלי פלפול וחילוק, בלי דוחק וספק, אלא אמת ויושר. הלא **אזן מלין תבחן**.

חתימה

המורם מכל האמור: פסקי מרן מופה"ד רבנו הגדול זצ"ל נר לרגלינו, ולאורו אנחנו הולכים, ובדרכו אנחנו צועדים, ורוב ככל פסקיו אין בהם נפתל ועקש, וכמוהו מורים. אלא שפעמים יש להעיר ולהטות הדין לצד שני, מכח ראיות מדברי הפוסקים, כדרכה של תורה, שכן חובתנו וכך נאה לנו, לפלפל ולסלסל בדברי קודשו ואין לדיין אלא מה שענינו רואות, כי

מגמתנו לחפש האמת. אמנם אפשר שפעמים שאנו טועים, כי כל האדם כוזב, ומוכנים אנחנו לשמוע הערות והשגות, רק שיהיו הערות אמיתיות וענייניות, בלשון כבוד כדרך תלמידי חכמים שבארץ ישראל המנעימים זה לזה בהלכה. ובזה תרבה הדעת והחכמה להוציא לאור תעלומה. וה' א-להי אמת יאיר עינינו בתורתו תורת אמת, ויזכנו לכוין לאמת, ונזכה לראות בבנין ירושלים עיר האמת, ונדליק שם את המנורה הטהורה, בבית הבחירה, בקרוב ובמהרה.

החותמים בזאת חנוכה התשפ"ג

בברכת

האמת והשלום אהבו

חברי מכון הרב מצליח

בני-ברק